

ДОПИТАННЯ ЩОДО БІОГРАФІЇ МИХАЙЛА ЄЛИСЕЙОВИЧА СЛАБЧЕНКА

Життя і трагічна доля видатного історика, доктора історичних наук, дійсного члена Академії наук України Михайла Єлисейовича Слабченка показові - в них відбилися проблеми української інтелігенції першої половини ХХ ст.

Михайло Слабченко народився 9 липня 1882 р. в передмісті Одеси на Нерубайських хуторах в селянській родині [1, арк.2, 11]. Його батьки - Єлисей Іванович та Катерина Максимівна працювали в каменоломнях. Робота була тяжкою, а заробітна плата мізерною. М.Слабченко згадував про свої дитячі роки так: *“Родина була велика, злидні були ще більші”* [2, арк.1]. Першу освіту Михайло дістав від батька та в початковій школі, потім в духовній семінарії. Під час навчання в семінарії Михайло почав організовувати гуртки, в яких порушувались питання українського національно-визвольного руху, закликав товаришів до непокори, до виступів проти влади [3, с.7]. За це його було виключено із семінарії.

Дізнавшись про виключення, батько вигнав М.Слабченка з дому. Для Михайла настали тяжкі часи, після тривалих митарств, дякуючи наполегливій самоосвіті, склав екстерном іспити на атестат зрілості в 3-й одеській гімназії і став студентом історико-філологічного факультету Новоросійського (Одеського) університету, з якого потім перейшов на юридичний факультет [4, с.884].

Ідея самовизначення України приводить М.Слабченка в ряди української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), яка, як йому здавалось повністю враховувала інтереси українського народу. Участю в даній партії його громадська діяльність не обмежувалась, він входив до складу студентської громади, одеської *“Просвіти”*, після ліквідації останньої організував аналогічне товариство *“Українська хата”*. В товаристві молодих студентів наполегливо працював, виступав з доповідями на вечорах *“Просвіти”*. В 1908 р. М.Слабченко прочитав два реферати з української історії: *“Адміністративний лад на Україні XVII-XVIII ст.”* та *“Судовий лад на Україні в XVII-XVIII ст.”* У *“Просвіті”* займався підготовкою шкільних програм та документів для відкриття української школи в Одесі [5, с.37]. Набутий ним досвід у *“Просвіті”*, допоміг М.Слабченку в часи розбудови Української держави при створенні культурних установ в Одесі. Також він сприяв М.Аркасу при створенні *“Просвіти”* в Миколаєві. Читав лекції з історії українського козацтва для миколаївців [6, с.117].

Доволі рано М.Слабченко проявив себе як вчений. Його історичні погляди сформувалися під впливом старших учнів В.Антоновича - І.Линниченка та Д.Багалія. Свою першу наукову працю “*Крестьянский вопрос в законодательной комиссии Екатерины II*” М.Слабченко підготував у 1904/1905 н.р. і за це був нагороджений срібною медаллю. У 1908/1909 н.р. вийшла його наступна праця “*Малорусский полк в административном отношении. Историко-юридический очерк*”, яка була відзначена золотою медаллю і відрядженням за кордон - у Францію [7, с.33]. У Парижі Михайло Єлисейович навчався в школі права Сорбонни, поглиблював знання з іноземних мов, вивчав наукове та громадське життя, систему підготовки фахівців та організацію науки.

У 1912 р. М.Слабченка було відкликано з відрядження і призвано на військову службу. За роки Першої світової війни він пройшов шлях від прапорщика до капітана, мав досвід наступальних та позиційних боїв, був поранений та відзначений нагородами. Повернувшись із фронту, Михайло Єлисейович потрапив до епіцентру політичного і наукового життя. Як і більшість представників української інтелігенції, М.Слабченко був опозиційно настроєний щодо політики радянської влади. Мав і відповідне коло знайомих серед громадських і культурних діячів - М.Василенко, С.Єфремов, О.Оглоблин і Н.Полонська-Василенко, поети В.Сосюра та М.Рильський. Ця опозиція була природною частиною менталітету наукової інтелігенції. Тому М.Слабченко і підтримував дії С.Єфремова у відстоюванні незалежності Всеукраїнської Академії Наук, переслідування Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), постійні перевірки студентів і викладачів [8, с.42].

Влітку 1920 р. на базі кількох факультетів Новоросійського університету, Українського педінституту, Вищих жіночих курсів та Ананьївського вчительського інституту створюється Одеський інститут народної освіти (ОІНО) у складі трьох факультетів: соцвиху, робітфаку для підготовки вчителів та профосвіти. Останній мав історичне відділення і кафедру історії України [9, с.80]. Тут вчений створив кабінет історії, семінар підвищеного типу з соціально-економічної історії України. Брав участь у створенні Археологічного інституту в Одесі. За допомогою плідної праці вченого Одеса стала третім осередком дослідження історії України (після Києва (М.Грушевський) та Харкова (Д.Багалій)). М.Слабченко звертався до президента ВУАН з проханням створити філію Академії Наук, але спроба була невдалою. Тільки в 1926 р. з ініціативи і під керівництвом М.Слабченка було створено Одеське наукове товариство при Академії Наук, яке діяло як філія [10, с.101]. До його складу входили

дві секції: соціально-історична та історико-філологічна. Протягом 1927-1930 рр. соціально-історична секція видала п'ять збірників наукових праць, чотири з них вийшли під редакцією М.Слабченка. Певна кількість публікацій була присвячена економічній історії України XIX - першої чверті XX ст. [11, с.391]. Наукова зацікавленість М.Слабченка охоплювала всю історію України - від давньослов'янських племен, до історії революційних рухів XX ст.

Ще до впровадження політики українізації М.Слабченко перший став викладати предмети виключно українською мовою, вводив українознавчі дисципліни, боровся за кожну статтю і книжку, надруковану в Одесі українською мовою. У спогадах учасника революційних подій І.Майстренка було відзначено, що вченого цікавило нове покоління українців, яке українізувало одеську пресу та одеське життя [12, с.238]. Михайло Єлисейович як фахівець-україніст діяв в архівах, музеях, театрах, на кіностудіях, в наукових товариствах.

М.Слабченко опинився серед тих українських інтелектуалів, яких оголосили носіями “*українського буржуазного націоналізму*” і осудили за справою “*Спілки визволення України*” (СВУ). Архівні документи засвідчують, що М.Слабченко був одним з небагатьох, хто відразу ж визнав свою провину. Решта обвинувачених спочатку відкидала свою причетність до будь-якої контрреволюційної діяльності, зокрема до “*СВУ*”, обстоюючи свою лояльність до радянської влади. Слідчі вдало використовували індивідуальні методи шантажу до кожного з обвинувачених в участі в “*СВУ*”. За місяць до арешту М.Слабченка, 20 грудня 1929 р., був заарештований його син Тарас, викладач робітфаку Одеського медінституту та Одеського робітничого університету, секретар Одеського наукового товариства при ВУАН. Арешт сина, як свідчать документи слідчої справи, і виявився тим важелем, за допомогою якого слідство порівняно легко видобувало з М.Слабченка необхідні зізнання [13].

19 квітня 1930 р. Верховний Суд України виніс вирок у справі “*СВУ*”. Згідно з ним академік М.Слабченко був засуджений на шість років позбавлення волі. Ув'язнення відбував на Соловках, де він знаходився до січня 1936 р., а у 1937 р. він був повторно засуджений до 10 років [14, с.162]. За вироком у справі “*СВУ*” був також засуджений до трьох років позбавлення волі Тарас Слабченко. 27 жовтня 1937 р. військовою колегією Верховного Суду СРСР він був засуджений до розстрілу [15, с.88].

Після Великої Вітчизняної війни у 1947 р. М.Слабченко безрезультатно робив спроби влаштуватись на роботу в Києві, Одесі та інших містах України. Тому М.Слабченко поїхав до Первомайська, де проживала його колишня дружина. Там він влаштувався на роботу

вчителем іноземної мови у загальноосвітній школі №1 та №3. У 1948-1949 рр. М.Слабченко працював інспектором міського відділу народної освіти, проживав за адресою: вулиця Металістів, 21. Скінчилося усе тим, що на учительській конференції Первомайського міськкому партії Ємець у виступі назвав визначного історика “*фашистом і політичним трупом*”. Тут же М.Слабченка було звільнено з роботи і він залишився без засобів до існування [16, с.34].

27 листопада 1952 р. вченого не стало. Кладовище, де його поховали, існує в Первомайську і сьогодні, але могилу до цього часу не вдалося знайти.

На пленумі Верховного Суду УРСР, що відбувся 11 серпня 1989 р., реабілітували усіх, хто був засуджений у справі “*Спілки визволення України*”, не виявивши в їхніх діях складу злочину [17, с.179]: А в березні 1990 р. загальні збори АН УРСР поновили М.Слабченка в складі академії.

Таким чином, життя та діяльність Михайла Єлисейовича Слабченка є прикладом трагічної долі українського історика, справжнього патріота своєї Вітчизни, долю якого знівечила тоталітарна система.

1. Державний архів Одеської області, ф.Р1593, оп.1, спр.308, арк.2, 11.
2. Науковий архів НАН України // Ін-т архівознавства при ЦНБ НАН України, ф.257, оп.2, спр.1, арк.1.
3. *Сапцевич А.В.* Видатний український історик М.Є.Слабченко // Історичні зошити. - К., 1993. - С.7.
4. *Усенко І.Б.* Слабченко М.Є. // Мала енциклопедія етнодержавознавства. - К.: Вид-во “Генеза”, вид-во “Довіра”, 1996. - С.884.
5. Академік Михайло Єлисейович Слабченко: наукова спадщина і життєвий шлях / Збірник статей. - Одеса, 1995. - С.37.
6. *Шкварець В.П.* Михайло Єлисейович Слабченко // Краєзнавчий альманах. Історія. Археологія. Наука. Культура. Освіта. Промисловість. Сільське господарство. - Миколаїв: ОППО, 2005. - С.117.
7. *Григор'єв Т.Д.* З сім'ї робітника-каменяра (М.Є.Слабченко) // Репресоване краєзнавство (20-30-ті роки). - К.: Рідний край, 1991. - С.33.
8. *Курас І.Ф.* Слово про академіка М.Є.Слабченка // Вісник АН України. - 1993. - №2. - С.42.
9. *Заруба В.М.* Історик держави і права України М.Є.Слабченко (1882-1952): Монографія. - Дніпропетровськ: ПП “Ліра ЛТД”, 2004. - С.80.
10. *Заруба В.М.* Життя і смерть академіка Слабченка // Дзвін. - 1992. - №3-4. - С.101.
11. *Морозова О.С.* Українська справа академіка Слабченка // Реабілітовані історією. Миколаївська область. - Книга 4. - Київ-Миколаїв: Світогляд, 2008. - С.391.
12. *Майстренко І.* Історія мого покоління: Спогади учасника революційних подій в Україні. - Едмонтон: Канадський інститут українських студій Альбертського університету, 1985. - С.238.
13. *Шаповал Ю.* “Фантазер” Михайло Слабченко // День. - 2005. - 16 апреля.
14. *Марочко В., Хіллінг Г.* Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929-1941). - К.: Науковий світ, 2003. - С.162.
15. *Пристайко В.І., Шаповал Ю.І.* Справа “Спілки визволення України”: невідомі документи і факти. Наукове-документальне видання. - К.: Інтел, 1995. - С.88.
16. *Шкарець В.П.* Миколаївці: визначні історики минулого. - Миколаїв: МДГУ ім. П.Могилы, 2005. - С.34.
17. *Болаболенько А.* “СВУ”: суд над переконаннями // Вітчизна. - 1989. - №11. - С.179.